

Удосконалення методичних підходів до аналізу економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства

У статті запропоновано вдосконалення методичних підходів до аналізу економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що враховують деякі ключові фактори: структура використання (споживання) товарів (ресурсів) підприємством у розрізі «імпорт – загальне споживання/потреба», як внутрішньоекономічний фактор; та структура регіонального ринку відповідних товарів (ресурсів) як зовнішньоекономічний фактор впливу. Запропоновано показник ефективності імпортової діяльності підприємства, який дозволяє комплексно врахувати такі фактори та об'єктивно оцінити результат їх інтегрального впливу.

Ключові слова: аналіз, зовнішньоекономічна діяльність, підприємство, показник, ринок.

Постановка проблеми. Зважаючи на поточні тенденції та перспективи розвитку більшості національних економік, ефективна зовнішньоекономічна політика підприємств є запорукою їх стійкого розвитку в умовах нестабільного зовнішнього середовища. У сьогоденних економічних реаліях переважна більшість великих промислових підприємств тією чи іншою мірою задіяні у зовнішньоекономічній діяльності. Важливим аспектом економічного аналізу діяльності таких підприємств є визначення (обрахунок) економічної ефективності їх зовнішньоекономічної діяльності. Однак, на нашу думку, інструментарій, що використовується сьогодні для цього багато у чому має пробіли з точки зору його актуалізації (удосконалення) щодо поточних економічних реалій, стратегій підприємств та економічної політики/стратегії держави у цілому.

Зокрема, в умовах обмеженості усіх видів ресурсів, намаганні за рахунок економічної політики держави сконцентрувати виробничі потреби національних підприємств на максимальному використанні внутрішнього (національного) товарно-ресурсного потенціалу, задля забезпечення підприємств від негативного зовнішньоекономічного впливу, важливим є урахування підприємствами структури використання товарів (ресурсів) у розрізі «імпорт – загальне споживання/потреба» таких ресурсів (товарів). Не менш важливим ми вбачаємо врахувати структуру внутрішнього ринку такого товару (ресурсу) з точки зору порівняння задоволення потреб підприємств за рахунок товарів внутрішнього та імпортової походження.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематиці дослідження зовнішньоекономічної діяльності підприємства взагалі та визначення її ефективності присвячена досить значна кількість праць вітчизняних та закордонних науковців та фахівців, серед яких можна назвати: І. І. Дахна [4], О. А. Кириченко [3], Ю. В. Макогон [2], Л. Є. Стровського [1], М. А. Янковського [5] та багато інших.

Однак, у більшості робіт економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності

Дерев'янку Юрій Миколайович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету; Лукаш Ольга Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету.

обраховується за принципами стандартними для обрахування економічної ефективності для будь-якого виду діяльності. Деякі фахівці, зокрема Ю. В. Макогон [2], Л. Є. Стровський [1] та деякі інші враховують певну специфіку зовнішньоекономічної діяльності, однак, на нашу думку, вони все ж не враховують ті важливі специфічні аспекти зовнішньоекономічної діяльності підприємства, які є досить важливими у сьогоденних тенденціях економічного розвитку, зокрема, місце підприємства на ринку товарів, що імпортуються/експортуються та його вплив на такий ринок, вплив зовнішньоекономічної діяльності на внутрішньоекономічні виробничі процеси.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження даної роботи є удосконалення методичних підходів до аналізу економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств, які би враховували широкий спектр актуальних (важливих) факторів, що формують сучасну зовнішньоекономічну політику підприємства та держави. Основним завданням ми вважаємо формування відповідного інструментарію визначення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств, який би дозволив урахувати основні внутрішньо- і зовнішньоекономічні фактори впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємства, що мають високий рівень впливу на сучасну економічну політику.

Викладення основного матеріалу дослідження. Враховуючи вищевказану проблематику дослідження, ми вважаємо за необхідне виокремити два важливих комплексних фактори впливу на економічну ефективність зовнішньоекономічної діяльності, зокрема на ефективність імпортової діяльності компанії:

- внутрішньоекономічний: структури використання (споживання) товарів/ресурсів у розрізі «імпорт – загальне споживання/потреба» у таких ресурсах/товарах;
- зовнішньоекономічний: структура відповідного ринку товарів/ресурсів;

Щодо структури використання (споживання) товарів/ресурсів у розрізі «імпорт – загальне споживання/потреба» у таких ресурсах/товарах, можна зазначити, що найважливішим є визначення частки імпортованих товарів/ресурсів у загальному обсязі споживання (потреби) підприємства у таких товарах. Даний критерій визначає ступінь залежності підприємства від імпорту. Показник може приймати значення від 0 до 1 (або від 0% до 100%). Показник має прямий вплив на ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства, оскільки зростання частки імпортного товару (ресурсів) означає підвищення залежності компанії від стану (коливань) зовнішнього середовища, що є складно прогнозованим та передбачуваним середовищем, порівняно із внутрішнім ринком. Отже зростання впливу даного фактору спричиняє, на нашу думку, негативний тиск на результативність економічної діяльності компанії в цілому. Відповідно, зростання частки вітчизняних товарів ($I - P_I$) матиме швидше більш позитивний вплив.

$$P_I = \frac{R_I}{R_T}, \quad (1)$$

де P_I – частка імпортованих товарів (ресурсів) у загальному обсязі споживання (потреби) підприємства таких товарів (ресурсів); R_I – обсяг імпортованих товарів (ресурсів) для споживання (потреби) підприємства у таких товарах (ресурсах), натур. од.; R_T – загальний обсяг товарів (ресурсів) для виробничого споживання (потреби) підприємства у таких товарах (ресурсах), натур. од.

Що стосується структури відповідного ринку товарів/ресурсів, то у даному випадку,

мова йде про структуру регіонального (національного) ринку аналізованих товарів (ресурсів). А саме, про частку на даному ринку імпортованих товарів. Даний показник за аналогією із попереднім може приймати значення від 0 до 1 (або від 0% до 100%). Вплив на ефективність зовнішньоекономічну діяльність підприємства обумовлений залежністю усього ринку від імпорту необхідних товарів. Зростання частки імпортованих товарів (ресурсів) означає підвищення залежності усього ринку від стану (коливань) зовнішнього середовища, що також може негативно вплинути на ефективність діяльності окремих підприємств. А зростання впливу даного фактору спричиняє, на нашу думку, негативний тиск на результативність економічної діяльності усіх компаній аналізованого регіону.

$$P_{MI} = \frac{R_{MI}}{R_{MT}}, \quad (2)$$

де P_{MI} – частка імпортованих товарів (ресурсів) у загальному обсязі ринку таких товарів (ресурсів); R_{MI} – обсяг імпортованих товарів (ресурсів) для споживання (потреби) підприємства у таких товарах (ресурсах), натур. од.; R_{MT} – загальний обсяг товарів (ресурсів) на ринку (ємність ринку), натур. од.

Однак, окрім запропонованих показників (1) та (2) на нашу думку значний інтерес становить крос-аналіз окремих складових цих показників. Зокрема показник частки компанії на ринку аналізованого товару (P_C).

$$P_C = \frac{R_T}{R_{MT}}, \quad (3)$$

Даний показник визначає ступінь впливу підприємства на загальний ринковий попит на товар. Для аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства це має сенс через ту обставину, що чим більшим є вплив підприємства на ситуацію, що формується на ринку (ринкову кон'юнктуру), тим більш ефективно саме підприємство здатне впливати на ситуацію на ринку і відповідно отримувати позитивні для себе економічні ефекти. За аналогією із попередніми показниками він може приймати значення від 0 до 1 (від 0% до 100%). Чим більшим є результативне значення, тим більший вплив підприємства на ринок аналізованого товару. Також, не менш важливим є показник частки імпортованих підприємством товарів у загальному імпорті товару на даний ринок (P_{CI}).

$$P_{CI} = \frac{R_I}{R_{MI}}, \quad (4)$$

Таке співвідношення показує ступінь впливу імпортової політики підприємства на загальний імпорт товарів на ринок. Отже, саме цей коефіцієнт вказує на те, наскільки попит на імпортовані товари з боку підприємства впливає на загальний імпорт товарів (ресурсів) на внутрішній ринок. У даному випадку чим більша частка від загального імпорту товарів на ринок складає частка аналізованого підприємства ти більший вплив попиту на даний ринок з боку підприємства і вища залежність компанії від такого імпорту, що потенційно може спричинити негативний вплив на результати

зовнішньоекономічної діяльності компанії через зростання залежності компанії від менш прогнозованих і передбачуваних зовнішніх чинників. Показник може приймати значення від 0 до 1 (від 0% до 100%).

Задля узагальнення впливу даних показників (1) – (4), ми пропонуємо використовувати радіальну діаграму із двома осями (рис. 1). Причому, верхня частка вертикальної осі та права частка горизонтально осі діаграми визначаються показниками, що більшою мірою позитивно впливають на ефективність імпоротної діяльності, в той же час нижня частка вертикальної осі та ліва частка горизонтально осі діаграми визначаються показниками, що більшою мірою негативно впливають на ефективність імпоротної діяльності компанії.

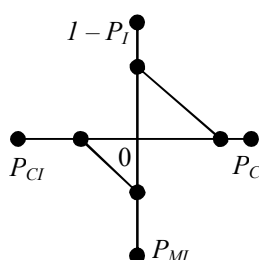

Рис. 1. Радіальна діаграма факторів впливу на результативність імпоротної діяльності підприємства

Враховуючи особливості побудови даної діаграми та прояву аналізованих факторів впливу на ефективність імпоротної діяльності компанії, ми пропонуємо обчислювати інтегральний показник ефективності імпоротної діяльності підприємства (E_I) як співвідношення площі двох трикутників утворених обрахованими значеннями відповідних аналізованих показників (1) – (4) за формулою:

$$E_I = \frac{P_C(1 - P_I)}{2} \div \frac{P_{CI} \cdot P_M}{2} = \frac{P_C(1 - P_I)}{P_{CI} \cdot P_M}, \quad (5)$$

Критерієм визначення ефективності можна вважати значення показника, що дорівнює 1, тобто, за умови, що $E_I < 1$ негативний вплив переважає над позитивним, та таку діяльність можна умовно вважати неефективною для аналізованого підприємства. І навпаки, за умови, що $E_I > 1$ позитивний вплив переважає над негативним, таку діяльність можна умовно вважати ефективною.

Висновки по дослідженню і перспективи подальших розробок. Підсумовуючи наведені вище пропозиції, можна відзначити, що запропоноване вдосконалення методичних підходів до аналізу економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства полягає у необхідному та актуальному відносно поточних економічних реалій урахуванню ключових на нашу думку факторів, що суттєво впливають на економічну ефективність зовнішньоекономічної діяльності (у частині ефективності імпоротної діяльності): структура використання (споживання) товарів (ресурсів) підприємством у розрізі «імпорт – загальне споживання/потреба», як внутрішньоекономічний фактор; та структура регіонального ринку відповідних товарів (ресурсів) як зовнішньоекономічний фактор впливу. Запропонований показник ефективності імпоротної діяльності підприємства (E_I) дозволяє комплексно врахувати

такі фактори та обрахувати результат їх інтегрального впливу, що дозволить компанії більш детально аналізувати свою економічну діяльність та розробляти відповідний інструментарій для коригування зовнішньоекономічної політики та стратегії розвитку.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробленні подібної методики для аналізу експортної діяльності підприємства та більш детальному та практичному аналізу використання методу побудови радіальної діаграми для аналізу результативності імпортової діяльності підприємства та аналізу співвідношень її окремих складових.

1. *Внешнеэкономическая деятельность предприятия* : учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям ; под. ред. Л. Е. Стровского ; 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 799 с.
2. *Макогон Ю. В.* Внешнеэкономическая деятельность: организация, управление, прогнозирование : учебник для вузов / Макогон Юрий Владимирович ; 2-е изд., перераб. и доп. – Донецк : Альфа-Пресс, 2004. – 343 с.
3. *Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності* : підручник ; за ред. О. А. Кириченка ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2008. – 518 с.
4. *Управління зовнішньоекономічною діяльністю* : навч. посібник ; за ред. д.е.н., проф. І. І. Дахна. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 328 с.
5. *Янковский Н. А.* Повышение эффективности внешнеэкономической деятельности крупного производственного комплекса: монография / Н. А. Янковский. – Донецк : ДонГУ, 2000. – 430 с.

Отримано 21.11.2011 р.

Ю. Н. Деревянку, О. А. Лукаш

Усовершенствование методических подходов к анализу

экономической эффективности внешнеэкономической деятельности предприятия

В статье предложено усовершенствование методических подходов к анализу экономической эффективности внешнеэкономической деятельности предприятий, учитывающие некоторые ключевые факторы: структура использования (потребления) товаров (ресурсов) предприятием в разрезе «импорт - общее потребление / потребность», как внутриэкономический фактор; и структура регионального рынка соответствующих товаров (ресурсов) как внешнеэкономический фактор влияния. Предложен показатель эффективности импортной деятельности предприятия, который позволяет комплексно учесть такие факторы и рассчитать результат их интегрального воздействия.

Ключевые слова: анализ, внешнеэкономическая деятельность, показатель, предприятие, рынок.

Yu. M. Derevyanko, O. A. Lukash

Improvement of methodological approaches

for the economic efficiency analysis of enterprises foreign trade activity

The article suggested improvement of methodological approaches for the economic efficiency analysis of enterprises foreign trade activity, taking into account several key factors of: the structure of use (consumption) of goods (resources) in the context of 'import – total consumption / demand' as the domestic economic factor, and the structure of the regional market of such goods (resources) as the external economic factor. Proposed efficiency index of company import allows to take into account comprehensively such factors and to calculate the integral result of their impact.

Keywords: activity, analysis, enterprise, foreign economic, index, market.